

Ville bevara Åland inom Finlands gränser

Ålandskommittén största motståndet till Ålandsrörelsen

Bortaåläggningar och akademiker med anknytning till Åland utgjorde det främsta motståndet mot Ålandsrörelsen.

Den så kallade Ålandskommittén ville bevara Åland inom Finlands gränser.

I senaste artikeln den 9 september 2021 konstaterades att åläggningarna senast från och med sommaren 1918 stod samlade bakom kravet på återförening med Sverige. De hade också skapat en representation med namnet Ålands landsting.

Den främsta motvikten till Ålandsrörelsen fanns inte på Åland utan i Helsingfors. I april 1918 bildades den så kallade Ålandskommittén avortaåläggningar och akademiker med anknytning till Åland. Initiativet togs av **Bertel Jung**, **Lars Sonck** och **Björn Cederhvarv**. Övriga medlemmar var **Artur Tollet** som utsågs till ordförande, **Lars Wilhelm Fagerlund** och **Reinhold Hausen**. På hösten samma år anslöt sig **Otto Andersson**, **Jim Östling** och **Ragnar Numelin**. Den sistnämnde som fungerade som sekreterare. Kommittén var sålunda av privat karaktär, men hade en viktig länk till den finländska statsmakten genom sin sekreterare Numelin som var tjänsteman på Utrikesministeriet och genom Östling som var medlem i den finländska delegationen vid fredskonferensen i Paris 1919. En kort presentation av medlemmarna ges i rutan invid.

Ett kompakt motstånd

Ålandskommitténs syfte var att bevara Åland inom Finlands gränser genom att dels försöka förmå statsmakten att förbättra förhållandena på Åland, dels påverka opinionen i landskapet i Finlandsvänlig riktning. Den bearbetade regeringen med promemorior och framställningar. Redan i maj 1918 presenterade kommittén ett förslag till åländsk självförvaltning som kan ses som fröet till en självstyrelselag för Åland. Ett länssting skulle bildas som delvis fick bestämma om bland annat ekonomi och utbildning. Andra frågor som kommittén verkade för var att lindra värnplikten på Åland, att göra svenska till Ålands officiella språk och att förbättra kommunikationerna.

Den 9 juni 1922 sammanträdde Ålands landsting för första gången. Inför 100-årsfirandet av Ålands självstyrelse har vi bjudit in gästskribenterna Dan Nordman, lektor i historia, och Ida Scherman, doktorand i mänskliga rättigheter, för att berätta om tillkomsten av vår självstyrelse.

I en rad artiklar fram till jubileumsdagen skriver de om de viktigaste händelserna som ledde fram till det självstyrda Åland.

Här är den nionde delen.

Tidigare publicerade artiklar: 13.7 2020, 3.8 2020, 20.8 2020, 15.9 2020, 16.2 2021, 22.4 2021, 25.5 2021, 9.6 2021 och 9.9 2021.

Dan Nordman

Ålandskommittén

Artur Tollet, ordförande, läkare och medicinalråd som hade varit verksam på Åland. Hans sommarställe låg på Åland.

Ragnar Numelin, sekreterare, tjänsteman vid utrikesministeriet, ingen närmare koppling till Åland

Bertel Jung, arkitekt som hade ritat bland annat Ålands folkhögskolan, sommaråläggning

Björn Cederhvarv, arkeolog som bland annat upptäckte stenåldersbosättningen i Jettböle

Lars Sonck, född och uppvuxen på Åland och känd som en av Finlands främsta arkitekter, sommaråläggning

Lars Wilhelm Fagerlund, läkare och medicinalråd med kulturella intressen. Han tog bland annat initiativ till Ålands historiska museum, sommaråläggning

Reinhold Hausen, född och uppvuxen på Åland, före detta statsarkivarie som bedrivit mycket forskning om Åland, sommaråläggning

Otto Andersson, folkmusikforskare, född och uppvuxen i Vårdö, sommaråläggning

Jim Östling, docent i kemi, född och uppvuxen på Åland

Självstyrelseförslaget stötte till en början på kompakt motstånd hos den finländska ledningen och även beträffande de andra frågorna var föret trögt. Ett litet tillmötesgående kom dock i januari 1919 då senaten tillsatte en statlig Ålandskommission som skulle föreslå åtgärder för att gagna Ålands ekonomiska och kulturella utveckling. Hovrättsrådet **August Juselius** utsågs till ordförande för kommissionen som alltså skulle verka parallellt med den privata Ålandskommittén. Vidare ingick ett par medlemmar av Ålandskommittén och tre åläggningar, däribland **Johannes Holmberg**. Kommissionen fokuserade mycket på de eftersatta åländska kommunikationerna, vilket småningom resulterade i anskaffandet av menföresfartyget Aranda som gick mellan Åland och Åbo.

Förslag till självstyrelselag

Först på hösten 1919 väcktes regeringens intresse för tanken på åländsk själv-

styrelse. Frankrikes konseljpresident **Clemenceau** som verkade som den stora fredskonferensens ordförande hade i september 1919 i franska deputerandekammaren uttalat sig om att Sverige skulle få sina intressen tillgodosedda i Ålandsfrågan på samma sätt som Danmark i Slesvig och Norge på Spetsbergen. Den finländska regeringen såg det nu som en reell risk att fredskonferensen skulle ta upp och avgöra Ålandsfrågan till Finlands nackdel. Inför ett sådant scenario var det viktigt att visa att Ålands intressen kunde tillgodoses inom Finlands gränser.

Företrädare för regeringen deltog den 1 oktober i Ålandskommitténs möte och det föreslogs att regeringen skulle realisera ett nytt Ålandsprogram. Dagen därpå bjöds ordförande Tollet till president **Ståhlberg** för att diskutera programmet. Dess uttalade syfte var att lugna den Sverigeorienterade stämningen på Åland och det innehöll i stort sett samma punkter som Ålandskom-

mittén ända från början hade lobbat för: åländsk självstyrelse, svenska som officiellt språk och att åläggningarna skulle tillåtas göra sin värnplikt på Åland. Det hela utmynnade i att en åländsk självstyrelselag skulle utarbetas.

Den så kallade Tulenheimokommittén (efter kommitténs ordförande professor **Antti Tulenheimo**) som på sommaren 1919 hade bildats för att uppgöra förslag om den finländska länsförvaltningen, fick tilläggsuppgiften att utarbeta förslag till en självstyrelselag för Åland. Samtidigt utökades kommittén med fyra personer som var insatta i Ålandsfrågan, däribland Tollet och åläggningen Johannes Holmberg. Ålandskommitténs idoga lobbyverksamhet hade under de nya omständigheterna äntligen burit frukt. Lagens slutliga utformning och mottagandet på Åland behandlas i nästa avsnitt.

Betalade ett högt pris

När det gäller försöken att vända den åländska opinionen hade Ålandskommittén en brantare uppförbacke. Folkmeningen styrdes enligt kommittén av **Julius Sundblom** genom Ålandstidningen. För att bryta detta åsiktsmonopol föreslog kommittén i december 1918 att senaten skulle sända en emisarie till Åland för att ge ut och sprida Finlandsvänliga publikationer. Någon sådan utsåg inte senaten. I stället var det Otto Andersson som fick uppdraget i Ålandskommitténs egen regi. Han blev redaktör för Ålandsposten som var tänkt som en motvikt till Ålandstidningen återföreningslinje. Tidningen gav ut sitt första nummer i februari 1919. En helårsprenumeration kostade 5 mark på

Ålandskommittén, som bestod avortaåläggningar och akademiker med anknytning till Åland, motsatte sig - till skillnad från Ålandsrörelsen - en återförening med Sverige.

Åland och 10 mark i Finland och innehållet bestod till stor del av material från finländska och andra tidningar med en Finlandsvänlig tendens i Ålandsfrågan.

Någon framgång nådde inte Ålandsposten. Efter sjuttionio nummer lades den ned. Det var då som Ålandstidningen publicerade sin sarkastiska "dödsannons"; "Närmast sörjande vid Ålandspostens bår står dess andliga fader f d ålänningen Otto Andersson. Av någon verklig ålänning sörjes det avsmnadt bladet icke."

Andersson gav vidare ut skriften Bidrag till kännedom om Ålandsfrågans uppkomst och stämningarna på Åland 1917-1918 som trots sin tendens är en habil källa till Ålandsrörelsens tidigare skeden. Otto Andersson fick betala ett högt pris för sitt engagemang i Ålandsfrågan. Längre var han utestängd från offentliga sammanhang på sin hembygds ö. Så var han till exempel inte välkommen till den stora sångfesten i Mariehamn 1922.

Lyckades inte nå massan

Ålandskommittén bestod utan vidare av uppriktiga Ålandsvänner som ville det som de uppfattade som landskapets bästa och visst utgjorde dess skisser en god grund när Tulenheimokommittén fick i uppdrag att utarbeta sitt förslag till självstyrelselag för Åland. Någon opinionsförändring på hemmaplan fick Ålandskommittén däremot aldrig till stånd.

Tvärtom sågs kommittén med dess åländska anknytning som en speciellt farlig meningsmotståndare. Ålandstidningen utbrast i en ledande artikel i februari 1919: "Gud bevara oss för våra vänner, med våra fiender reda vi oss nog!" och Ålandsaktivisten **Otto Tamelander** skrev att kommittén be-

stod av "kvasiållänningar" som sprang ärenden åt finska regeringen. Sådana här reaktioner får nog ses som ganska representativa för opinionen på Åland. Ållänningarna hade bestämt sig för en annan lösning på Ålandsfrågan än den som Ålandskommittén förespråkade och vägrade vika från sin inslagna kurs.

Sågs som en förrädare

Med undantag för en och annan präst och statstjänsteman var bonden och lotsen Johannes Holmberg i Geta så gott som den enda offentliga på Åland boende förespråkaren för ett kvarstannande i Finland. Vid namninsamlingen juldagarna 1917 till förmån för återförening med Sverige utsågs han till en av insamlarna men lämnade från sig listan eftersom han inte var övertygad om projektet, och vid mötet på folkhögskolan den 31 december samma år var han den ende som motsatte sig förslaget att sända en deputation till Stockholm med folkadressen. Holmbergs främsta motiv var att han inte ville svika den svenska folkstammen i Finland.

I likhet med Otto Andersson sågs Holmberg i Ålandsrörelsens ögon närmast som en förrädare och frystes ut i det offentliga livet på Åland. Han skriver i sina minnesanteckningar hur han fråntogs flera förtroendeuppdrag och hur han i anonyma brev hotades att "skjutas eller klämmas till döds av Ålands starkaste karl". Holmberg utsågs som vi sett till medlem i den ovan nämnda Ålandskommissionen och i Tulenheimokommittén och kom sedermera att väljas in i det första lagstiftande landstinget som enda kandidat som inte hade stött Ålandsrörelsen.

+

„Ålands-Posten“.

Född $11\frac{1}{2}$ 1919. Död $14\frac{1}{6}$ 1919.

I n:o 17 för den 14 juni meddelar redaktionen för „Ålands-Posten“ att tidningen nedlagts, om i brist på rörelsekapital eller på läsare upplyser bladet icke.

I avskedsorden till läsaren yttrar
tidningen bl. a. följande, som vi
anse oss böra avtrycka:

„Vår övertygelse om att Åland skulle gå en lycklig framtid till möte; i förening med Finland grundade sig på vissa förutsättningar, vilka sammangingo med de önskningsmål, som framdeles redan i det i december senaste år av ett antal ålänningar och vänner till Åland till regeringen inlämnade memorialet. Däri föreslogs, att regeringen skulle inleda en positiv verksamhet för tillgodoseende av ålänningarnas behov och önsknings: utvidga självförvaltningen, tillerkänna svenska språket karaktären av länets eller kantonens officiella språk, lösa militärfrågan på ett för ålänningarna tillfredsställande sätt, förbättra kommunikationerna, uppmärksamma undervisningsväsendet, revidera skatterna o. s. v.

Den olyckliga utgången av nationalitetsparagrafernas behandling i riksdagen den 11 februari kunde icke rubba vår övertygelse därom, att Åland, i betraktande av den internationella betydelse ögruppen fått, måste från finländsk sida tillerkännas de förmåner, som kunna garantera dess befolkning en lycklig kulturell och ekonomisk utveckling. Därför funno vi icke heller skäl att av denna anledning avbryta vår verksamhet, utan ansågo vi fastmer förhållandenas utveckling påkalla ett fortsatt arbete både inom tidningen och vid sidan av densamma för uppnåendet av de mål vi uppställt, vilka framförallt gällde nationella garantier och en ökad självförvaltning ända till upp rättande av ståthållarödet Åland.

Ehuru regeringen icke i tillbörlig grad beaktat dessa förslag, vilket bl. a. framgår av att den tilltänkta Ålandspropositionen till riksdagen icke blivit en verklighet, fasthålla vi likväl bestämt vid vår uppfattning, att åtgärder i denna riktning vore det enda medlet att åvägabringa en lycklig lösning av Ålandsfrågan. Men då emellertid regeringen i sin svarsnot till Sverige, med förbigående av Ålands internationella ställning, tyckes avse att lämna frågan om de förmåner ögruppen skulle tilldelas beroende av huru självförvaltningen ordnas i landets samtliga län och icke tillerkänna Åland någon företrädesrätt i sådant avseende och då därjämte Ålandsfrågan sedan denna not afgivits med all sannolikhet kommer att bliva föremål för direkta underhandlingar mellan Finland och Sverige, hava vi funnit oss föranledda att avbryta utgivandet av denna tidning och intaga en avvaktande hållning."

Ä.-P:s sista ord lyda så här:
„Hur lösningen (av Ålandsfrågan) än utfaller, måste, därom äro vi förvissade, den regering, under vars öfverhet Åland stannar, finna sig förpliktad att tillerkänna Ålands folk en sådan ställning, som för detsamma garanterar en lycklig framtid.“

Närmast sörjande vid „Ålands-Postens“ bår står dess andlige fader f. d. ålänningen Otto Andersson. Av någon verklig ålänning sörjes det avsmnade bladet icke.

Ålandstidningens sarkastiska dödsannons
över tidningen Ålandsposten.

Huvudsakliga källor

Ålandskommitténs verksamhetsberättelse. Ålands landskapsarkiv

Matts Andersson: Farbror Otto. Över bygden skiner sol. Helsingfors 2018

Brita Jansson: Johannes Holmberg och
Ålandsfrågan. Mariehamn 1997

Kerstin Laitinen: Ålandskommittén och självstyrelsen. Åländsk odling 1998.

Göran Rystad: "Särställning under Finland". Finlandssvenskarna och Ålandsfrågan. Åländsk odling 1980

Ålandsposten 1919

Ålandstidningen 1918-1919